

IDEAALIN NAISEUDEN HAASTAJAT

Sampo Bergman

Kaisa Pulakka (2021) *Kurittomat: Jumalattaria, nykynaisia ja muita kauheita akkoja*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä. 199 s.

Yle Radio 1:n kulttuuritoimittaja Kaisa Pulakka tarkastelee uutuuskirjassaan *Kurittomat: Jumalattaria, nykynaisia ja muita kauheita akkoja*, miten naiseuden käsityksiä tuotetaan kulttuurihistorian eri kuvastoissa. Pulakan vuoden 2018 radio-ohjelmaan pohjautuva teos paikantaa naiseuteen liittyvien ihanteiden ja epäsovivuuksien taakse kätkeytyvää laajaa historiallista verkostoa, joka ilmenee myyteissä ja taruissa. Kirjoittajan huomio kiteytyy varsinkin mytologioiden naiskuviin, jotka nousevat kertomuksissa esiin epämiellyttävänä, väärin toimivina tai ihan vain puhtaasti pahoina.

Yksi tällainen nainen on juutalaisen kansanperinteen Lilith, Aatamin ensimmäinen vaimo. Hän

oli itsepäinen ja oman arvonsa tunteva eikä suostunut tyytymään asemaansa miehelleen kuuliaisena nöyristelijänä. Tämä oikukkuus ja vastahankaisuus teki Lilithistä ”kauhean akan”, mallin epäsovivalle naiseudelle. Hänet on esitetty lukuisissa eri kertomuksissa milloin lapsia syövänä demonina, milloin yön viettelijättärenä ja milloin itse Saatanan vaimona. Pulakka kuitenkin näkee Lilithissä ennen kaikkea naisen, joka uskalsi sanoa ei.

Lilithin kaltaisissa naisissa piilee Pulakan mukaan suuri vastavoiman potentiaali. Naiseuden diskurssi on rakentunut kulttuurihistoriassa keskeisesti seksuaalisuuden ja äitiyden ympärille. Näiden pohjalta luodaan kuvaa naiseuden ideaalista, joka usein määrittyy säyseäksi, alistuvaksi ja puhtaaksi. Pulakka osoittaa, kuinka tämä naiseuden mystifioitu kuvaus ohjaa kapea-alaiseen ja lukkiutuneeseen käsitykseen, jolla pidetään yllä sukupuolten välisiä valta-asetelmia. Kertomusten väärin käyttäytyvät naiset tarjoavatkin mahdollisuuden haastaa tätä keinotekoista naisideaalia. Vastaluennan kautta kirja irrottaa myyttien pahat naiset pois rajatuista kehysistä tunnistaen kuvastojen sisään kätkeytyvää inhimillisyyttä ja voimaantumista.

Kahdeksaan lukuun jaettu kirja on kieleltään ja tyyliltään yleistajuinen. Se sukeltaa kulttuurihistorian laajaan kenttään tarttumalla sen eri myytteihin, kuvastoihin ja taruihin. Esillä ovat varsinkin antiikin Kreikan, Raamatun ja Kalevalan naiskuvat, mutta mukana kulkee myös otantoja Intian, Itä-Aasian sekä Polynesian mytologioista. Myyttien tarinat on selkeyden nimissä puettu mahdollisimman pelkistettyyn muotoon. Pulakka painottaa jo esipuheessa, että myyttien kertomukset vaihtelevat vahvasti kulttuurista, aikakaudesta ja lähteestä riippuen. Kirjassa esiintyvät tarinat ovatkin niin kirjalliselta muotoilultaan kuin tulkinnoiltaan vain kirjailijan itsensä luomia mukaelmia vuosisatojen ja -tuhansien aikana tuotetuista kertomuksista. *Kurittomia* onkin tältä osin syytä ajatella – ei niinkään myyttikuvastoa avaaavana tietokirjana – vaan pikemmin feministisenä luentana siitä, miten käsitystä naiseudesta tuotetaan kulttuurihistorian eri myyteissä ja kertomuksissa.

Ymmärrys kulttuurin sukupuolittuneista valtarakenteista ohjaa teoksen feminististä luentaa. Patriarkaalisen kulttuurin käsitys naiseudesta suosi miehelleen alistuvaa naista, joka oli pyhä, pehmeä

ja kaunis. Myyttien pahoissa naisissa sen sijaan krostuu viettelevä seksuaalisuus, kovuus ja ulkoinen rappeutuminen. Kirjoittaja osoittaa perehtyneisyytään kuljettamalla mukana lukuisia kulttuurihistorian naiseutta ja sukupuolimalleja tutkineita nykyteoksia, kuten Karolina Kouvolan *Sodan kunin-gattaret. Amatstoneista valkyrioihin* (2019), Tiina Piilolan *Kalevalan naiset* (2019) ja Mirikka Lappalaisen *Pohjoisen noidat. Oikeus ja totuus 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa* (2018). Vaikka Pulakan *Kurittomat* irrottautuukin akateemisesta jäykyydestä, sen väitteet ja argumentit löytävät pääasiallisesti tukensa hyvin hyödynnetyistä lähdeeteoksista, jotka tarjoavat myös lukijalle mahdollisuuden perehtyä aiheeseen tarkemmin.

Pulakan oma ääni kuuluu teoksen läpi vahvasti. Nasevan piikikäs huumori sekä henkilökohtaiset anekdootit rytmittävät puhekielistä ilmaisua, joka on rentoa ja keskustelevaa. Jokainen luku päättyy kirjeeseen, jonka Pulakka kohdistaa luvuissa käsitellyille naisahmoille. Äiti maan kanssa pohditaan huolestuneena maapallon muutostilaa ja hyvinvointia. Lemminkäisen äidin kanssa jaetaan kokemuksia lasten kasvatuksesta ja todetaan, kuinka olisi mukava oppia tuntemaan nainen ihan hänen omalla nimellensä. Dialogiin kutsuvat lopeukset irrottavat hahmot myyttien konstruktioista osaksi arkista ja todellista. Mustavalkoisten kuvastojen murtuessa myös hahmojen monimuotoisuus pääsee paremmin esiin. Teos ei pelkää olla kantaaottava tai tiedostava. Yhteiskunnassa vallitseva epätasa-arvo sukupuolten välillä sanotaan ääneen asiaa kaunistelematta. Silti kokonaisuudesta paistaa optimistinen usko tasa-arvoisempaan tulevaisuuteen.

Henkilökohtainen tulokulma myös rajaa teoksen feminististä luentaa. Kirjoittajan oma kokemus äitiydestä löytää hyvää vertailupintaa myyttien toistuvista äitikuviista ja naiseuteen liitetystä maailmanluomisesta. Esiin nousevat kulttuurihistorian kautta ylläpidetty äitiyden ideaali ja siihen liittyvät vaateet ja haasteet. Kokemusperäinen näkökulma on perusteltu, mutta samalla se ei juuri anna tilaa huomioida vastaanoton moniäänisyyttä tai yhteiskunnan risteäviä eriarvoisuuksia. Teoksen analyttinen luenta saa huomattavasti enemmän pontta, kun rinnalle löytyy lähdeeteos, joka auttaa hahmottamaan sitä kulttuuri- ja luokkasidonnaista maastoa, jossa

myyttien merkityksiä tuotetaan. Esimerkiksi äitiyden kuvastoja käsittelevässä luvussa tällainen lisääni löytyy Elina Vuolan *Jumalainen nainen. Neitsyt Mariaa etsimässä* -teoksesta (2010), joka avaa Neitsyt Marian keskenään poikkeavia merkityksiä Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa.

Vastaanoton monimerkityksellisyys näkyy myös taiteessa ja populaarikulttuurissa. Tarujen ja myyttien pysyvyys korostuukin tavassa, jolla taide ja viihde muovaavat ja ylläpitävät niihin liittyviä käsityksiä. Kuvataiteen, kirjallisuuden ja elokuvien kuvastoja kuljetetaan analyttisessä luennassa, jossa korostuu yhtäältä valtarakenteiden läsnäolo mutta toisaalta myös tulkitsijan merkitys. Tässä Pulakan pitkäaikainen kokemus kulttuuritoimittajana näkyy selvästi edukseen. Pandoran ja Eevan figuurit maalaustaiteessa näyttäytyvät miehisen katseen erotisoimina, mutta kirjailijan oma luenta auttaa hahmottamaan kuvastoa myös toisesta näkökulmasta. Kalevalan Louhen kalvakka olemus Akseli Gallen-Kallelan maalauksessa tiedostetaan mahdollisesti naisvihamieliseksi, mutta samalla myös ihaillaan hahmossa näkyvää naiskehon kestävyyttä ja eloisuutta. Taidekentän monimuotoisuutta tunnustaan Pulakka myös esittelee Gallen-Kallelan teoksen vastinparina Marjatta Tapiolan *Louhi*-maalauksen, joka edustaa toisenlaista kuvaa kansalliseepoksen matriarkasta.

Kirjan viimeinen luku käsittelee mytologioissa ja myyteissä esiintyviä sukupuolenmuutoksia tai sukupuolettomuutta. Aihe ei Pulakan mukaan tuotantoteknillisistä syistä mahtunut mukaan radio-ohjelmaan. Trans- ja intersukupuolisuuden ilmentymiä on ollut mytologioissa kautta maailmanhistorian, ja niiden muoto on vaihdellut kulttuurista toiseen siirryttäessä. Teos huomioi, kuinka varhaisissa kertomuksissa sukupuolettomuus tai sukupuolen vaihtaminen olivat tavanomaisia, välillä jopa jumalallisiksi tulkittavia asioita. Kaksijakoisen sukupuolimallin ehdottomuus alkoi vakiintua länsimaissa vasta Raamatun dogmien myötä, jolloin sukupuolesta toiseen siirtyminen nähtiin Jumalaa iljettäväksi asiaksi. Historiallinen taustoitus luo valokeilan omaan aikaamme, jossa trans- ja intersukupuolisten asema on pitkään ollut eriarvoinen ja toiseutettu. Aihekentän istuttaminen yhden luvun mittaan asettaa haasteensa, mutta rakenteellisesti hyvin kulkeva luku ajaa asiansa nopeana johdanto-

na sukupuolen moninaisiin muutoksiin myyteissä ja taruissa. Analyttinen luenta mytologian hahmoista ja niiden kulttuurisista ilmentymistä on tasokasta, mutta jatkoa ajatellen olisi myös mielenkiintoista kuulla, miten myyttien hahmokuvastot koetaan nykypäivänä trans- ja intersukupuolisten keskuudessa.

Kulttuurihistorian naiskuvastoa avaavana populaariteoksena *Kurittomat* on onnistunut. Kokonaisuus hahmottaa kiinnostavasti ja hyvin pohjustetusti myyteissä esiintyviä naiskuvia ja niiden vaikutuksia nyky-yhteiskuntaan ja -kulttuuriin. Teos osallistuu historiallista naiseutta ja sen ilmentymiä koskevaan keskusteluun, joka on viime aikoina saanut vahvaa jalansijaa julkisella kentällä. Kurittomien rinnalla tätä ovat ilmentäneet Maria Petterssonin *Historian jännät naiset* (2020) sekä Hanna-Reetta Schreckin *Säkenöivät ja oikukkaat* (2021). Teoksissa yhdistyy tapa lähestyä tutkittua historiaa

uusista lähtökohdista, haastaen totuttuja käsityksiä ja murtaen ympärille rakennettuja lokerikkoja. Niissä näkyy tarve kohdistaa katse historian sokeisiin pisteisiin ja avata ovia, jotka ovat näihin päiviin asti olleet vain vienosti raollaan. *Kurittomat* jatkaa samaa linjaa vahvasti omaäänisessä ja helposti lähestyttävässä muodossa tarjoten tervetulleen ja ammattitaitoisesti tehdyn avauksen kulttuurihistorian laajempaan ymmärrykseen.

FM Sampo Bergman toimii väitöskirjatutkijana Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaineessa. Hänen tutkimusintressinsä liittyvät sukupuolikuvasoihin nykypäivän mediakulttuurissa. Tällä hetkellä hän tutkii väitöskirjassaan maskuliinisuuden ja mieheyden ilmentymiä vuosituhannen vaihteen jälkeisissä kokoperheen animaatioelokuviissa.